

АСИМПТОТИЧНА ПОВЕДІНКА РОЗВ'ЯЗКІВ ДРУГОЇ ПОЧАТКОВО-КРАЙОВОЇ ЗАДАЧІ ДЛЯ ОДНОГО НАПІВЛІНІЙНОГО ПАРАБОЛІЧНОГО РІВНЯННЯ

Для розв'язків напівлінійного параболічного рівняння з коефіцієнтами, залежними від часової змінної t , отримано асимптотичну формулу з точністю до експоненціально спадної функції при $t \rightarrow +\infty$.

Розглянемо параболічне рівняння

$$\frac{\partial u}{\partial t} + A(t) + F(u) = 0 \quad (1)$$

у циліндричній області $Q = \Omega \times (0, \infty)$, де Ω – обмежена область в \mathbb{R}^n з ліпшицевою межею Γ . У рівнянні (1) еліптичний оператор

$$A(t) = - \sum_{i,j=1}^n \frac{\partial}{\partial x_i} \left(a_{ij}(x, t) \frac{\partial u}{\partial x_j} \right) + \sum_{i=1}^n b_i(x, t) \frac{\partial u}{\partial x_i} \quad (2)$$

має коефіцієнти a_{ij} , b_i такі, що $a_{ij} \in L^\infty(Q)$, $b_i \in L^\infty(Q)$ і виконується умова

$$\sum_{i,j=1}^n a_{ij}(x, t) \xi_i \xi_j \geq \alpha |\xi|^2 \quad \forall \xi \in \mathbb{R}^n, \quad \alpha > 0, \quad (x, t) \in Q. \quad (3)$$

У пропонуваній роботі вивчаємо поведінку при $t \rightarrow +\infty$ слабких розв'язків рівняння (1), які задовольняють початкову та крайову умови

$$u(x, 0) = u_0(x) \quad \text{в} \quad \Omega, \quad \frac{\partial u}{\partial \nu} = 0 \quad \text{на} \quad \Gamma \times (0, \infty), \quad (4)$$

де ν – напрям зовнішньої конормалі до Γ . У роботі [1, теорема 1] була досліджена асимптотична поведінка розв'язків при $t \rightarrow +\infty$ задачі (1), (4) у випадку, коли a_{ij} , b_i не залежать від t , $a_{ij} = a_{ji}$ і $F(u) = a|u|^{\sigma-1}u$, $a > 0$, $\sigma > 1$. Однак в [1] застосовується перетворення Фур'є за змінною t і досліджується резольвента еліптичного оператора, що не дає змоги таким шляхом довести відповідні результати для випадку залежних від t коефіцієнтів. У цій роботі застосовуємо інші методи дослідження задачі (1), (4), ніж в [1]. Це дає можливість розглянути випадок залежних від t коефіцієнтів і дещо узагальнити умови на функцію $F(u)$. Припускаємо, що $F \in C^1(\mathbb{R})$ – непарна функція, $F'(0) = 0$ і $F(u) = f(u)u$, де функція f задовольняє умову

$$c_0 |x|^{\sigma-1} \leq f'(x)x \leq c_1 |x|^{\sigma-1} \quad \forall x \neq 0, \quad c_0 > 0, \quad \sigma > 1. \quad (5)$$

Крім того, припускаємо, що існує $F''(x) \quad \forall x \in (0, 1)$ і $0 \leq F''(x) \leq c_2 x^\lambda \quad \forall x \in (0, 1)$, де число λ таке, що $-1 < \lambda \leq \sigma - 2$. Означимо сім'ю білінійних форм на $H^1(\Omega) \times H^1(\Omega)$:

$$a(t; u, w) = \sum_{i,j=1}^n \int_{\Omega} a_{ij}(x, t) \frac{\partial u}{\partial x_j} \frac{\partial w}{\partial x_i} dx + \sum_{i=1}^n \int_{\Omega} b_i(x, t) \frac{\partial u}{\partial x_i} w dx. \quad (6)$$

За означенням слабким розв'язком задачі (1), (4) назвемо функцію $u(x, t)$ таку, що $u \in L^2(0, T; H^1(\Omega)) \cap C([0, T]; L^2(\Omega)) \quad \forall T > 0$, $u(0) = u_0$,

$u_0 \in L^\infty(\Omega)$, і $u(t)$ задовольняє наступне рівняння:

$$\frac{d}{dt}(u, w) + a(t; u, w) + (F(u), w) = 0 \quad \forall w \in H^1(\Omega), \quad (7)$$

де через (\cdot, \cdot) позначено скалярний добуток в $L^2(\Omega)$. Рівність (7) розуміємо в сенсі розподілів на $(0, +\infty)$. Із результатів, викладених у [3], випливає, що $u \in C(Q)$.

Теорема 1. *Якщо $u(x, t)$ – слабкий розв’язок задачі (1), (4) в Q , то*

$$u(x, t) = \delta y(t) + \psi(x, t), \quad (8)$$

де $\psi(x, t) = O(\exp(-\beta t))$ при $t \rightarrow +\infty$, $\beta = \text{const} > 0$ від u не залежить, $\delta \in \{-1, 0, +1\}$ і $y \in C^1((0, +\infty))$ – якийсь додатний розв’язок звичайного диференціального рівняння

$$y'(t) + F(y(t)) = 0, \quad t > 0. \quad (9)$$

Перед доведенням теореми 1 наведемо деякі твердження. Позначимо $V = H^1(\Omega)$, $H = L^2(\Omega)$. Ототожнюючи за теоремою Ріса H і H^* , приходимо до вкладень $V \subset H \subset V^*$, де через H^* і V^* позначаємо простори, спряжені до H і V .

Нехай оператор $A(t) \in L(V, V^*)$ є асоційованим з білінійною формою (6), тобто $\langle A(t)u, w \rangle = a(t; u, w) \quad \forall u, w \in V$, та означимо оператор $A^*(t) \in L(V, V^*)$ таким чином: $\langle A^*(t)u, w \rangle = a(t; w, u) \quad \forall u, w \in V$, де через $\langle \cdot, \cdot \rangle$ позначаємо скалярний добуток між V^* і V .

Розглянемо таку задачу:

$$-\frac{dv}{dt} + A^*(t)v = 0, \quad \int_{\Omega} v(x, t) dx = 1 \quad \forall t \geq 0. \quad (10)$$

Лема 1. *Існує розв’язок $v(x, t)$ задачі (10) такий, що $v \in L^2_{\text{loc}}(0, +\infty; V) \cap \cap C([0, +\infty); H)$ і*

$$0 < a \leq v(x, t) \leq b \quad \forall (x, t) \in Q, \quad a, b = \text{const}. \quad (11)$$

Доведення. Нехай w_m – розв’язок на $[0, m]$, $m \in \mathbb{N}$, наступної задачі:

$$w'_m + A^*(m-t)w_m = 0, \quad w_m(0) = \omega, \quad (12)$$

де $\omega = (\text{mes } \Omega)^{-1}$. Помноживши обидві частини рівняння (12) на 1 скалярно в H , отримаємо $\frac{d}{dt} \int_{\Omega} w_m(x, t) dx = 0$, звідки, врахувавши початкову умову (12), дістанемо $\int_{\Omega} w_m(x, t) dx = 1 \quad \forall t \in [0, m]$. На підставі принципу максимуму маємо, що $w_m \geq 0$. Помноживши обидві частини рівняння (12) на w_m скалярно в H і врахувавши обмеженість w_m в $L^1(\Omega)$, отримаємо

$$|w_m(t)|_2 \leq c \quad \forall t \in (0, m), \quad \int_t^{t+1} \|w_m\|_V^2 ds \leq c \quad \forall t \in (0, m-1).$$

Тут і надалі літерою c будемо позначати різні додатні сталі, а через $|\cdot|_p$ позначаємо норму в $L^p(\Omega)$. Застосувавши до (12) ітеративний метод Мозера, отримаємо $w_m(x, t) \leq b \quad \forall x \in \Omega, \quad \forall t \in (0, m)$, де стала b не залежить від m і w_m . Очевидно, що функція $v_m(t) = w_m(m - t)$ є розв'язком на $(0, m)$ рівняння

$$-v'_m + A^*(t)v_m = 0, \quad (13)$$

і для v_m мають місце ті ж самі оцінки, що й для w_m . Здійснивши граничний перехід у (13) при $m \rightarrow \infty$ на кожному фіксованому інтервалі (T_1, T_2) , отримаємо всі твердження леми, крім обмеженості знизу сталою a . Оцінка знизу в (11) впливає із нерівності Гарнака [2] для розв'язків задачі (10). Лему доведено. \diamond

Лема 2. Нехай $\psi \in L^\infty(\Omega)$, $\psi \geq 0$ в Ω . Тоді

$$\int_{\Omega} (u - \mu)^2 \psi dx \leq c(\Omega) \xi \int_{\Omega} |\nabla u|^2 dx \quad \forall u \in H^1(\Omega), \quad (14)$$

де

$$\mu = \left(\int_{\Omega} u \psi dx \right) \left(\int_{\Omega} \psi dx \right)^{-1}, \quad \xi = |\psi|_{\infty}^2 \left(\int_{\Omega} \psi dx \right)^{-1}.$$

Д о в е д е н н я впливає з рівності

$$\int_{\Omega} (u - \mu)^2 \psi dx = \left(2 \int_{\Omega} \psi dx \right)^{-1} \int_{\Omega} \int_{\Omega} [u(x) - u(y)]^2 \psi(x) \psi(y) dx dy$$

і узагальненої нерівності Пуанкаре. \diamond

Д о в е д е н н я теореми 1. Задамо дві сім'ї операторів $P(t)u = (u, v(t))$, $\forall u \in H$, $Q(t)u = u - P(t)u \quad \forall u \in H$, де $v(t)$ – розв'язок задачі (10). Помножимо рівняння (1) на функцію v і проінтегруємо на Ω , де v – розв'язок задачі (10). Тоді, враховуючи (4), (10), одержимо

$$\frac{d}{dt} P(t)u(t) + P(t)F(u(t)) = 0. \quad (15)$$

Нехай $u(t)$ – розв'язок задачі (1), (4). Позначимо $u_+(t) = Q(t)u(t)$, $u_-(t) = P(t)u(t)$. Із (1), (15) впливає, що u_+ , u_- задовольняють систему рівнянь

$$u'_+ + A(t)u_+ + Q(t)F(u) = 0, \quad (16)$$

$$u'_- + P(t)F(u) = 0. \quad (17)$$

Доведемо, що $u_+(t)$ експоненціально спадає за змінною t у нормі $L^2(\Omega)$. Помножимо обидві частини рівняння (16) на $u_+ v$ і проінтегруємо на Ω , де v – розв'язок задачі (10). Тоді одержимо

$$\frac{1}{2} \int_{\Omega} v \frac{du_+^2}{dt} dx + a(t; u_+, u_+ v) + (Q(t)F(u), u_+ v) = 0. \quad (18)$$

Зазначимо, що для білінійних форм (6), враховуючи (3), (11), маємо

$$a(t; u_+, u_+ v) \geq \alpha a \int_{\Omega} |\nabla u_+|^2 dx + \frac{1}{2} a(t; u_+^2, v). \quad (19)$$

Із (18), використавши (19), (10), отримаємо

$$\frac{1}{2} \frac{d}{dt} \int_{\Omega} v u_+^2 dx + \alpha a \int_{\Omega} |\nabla u_+|^2 dx + (Q(t)[F(u) - F(u_-)], u_+ v) \leq 0.$$

Звідси, застосувавши нерівність (14) для $u = u_+$, $\psi = v$ (тоді $\mu = 0$), матимемо

$$\frac{d}{dt} \int_{\Omega} v u_+^2 dx + c \int_{\Omega} v u_+^2 dx \leq c \left(\int_{\Omega} v u_+^2 dx \right)^{1/2} |F(u) - F(u_-)|_2.$$

Враховуючи умову (5), звідси за допомогою теореми Лагранжа про середнє значення для функції F виводимо

$$\begin{aligned} |u_+(t)|_2 &\leq c \exp[-c(t-t_0)] |u_+(t_0)|_2 + \\ &+ c \int_{t_0}^t \exp[-c(t-s)] |u|_{\infty}^{\sigma-1} |u_+|_2 ds \quad \forall t \geq t_0. \end{aligned} \quad (20)$$

Зазначимо, що з принципу максимуму маємо $|u(t)|_{\infty}^{\sigma-1} \leq ct^{-1} \quad \forall t > 0$. Тоді, застосувавши до (20) (при $t_0 = 1$) лему Гронуолла, отримаємо оцінку $|u_+(t)|_2 \leq c \exp(-ct) \quad \forall t \geq 1$.

Покажемо, що $u_+(t)$ експоненціально спадає в $L^{\infty}(\Omega)$. Нехай функція $\theta(t) \in C^{\infty}(\mathbb{R})$ така, що $\theta(t) = 0 \quad \forall t \leq 0$, $\theta(t) = 1 \quad \forall t \geq 1$. Розглянемо функцію $u_s(t) = \theta(t-s)u_+(t)$, $s \geq 0$. Із (16) випливає, що $u_s(t)$ є розв'язком рівняння

$$u'_s + A(t)u_s + \theta(t-s)Q(t)[F(u) - F(u_-)] = u_+ \theta'(t-s). \quad (21)$$

Аналогічно, як у [3, теорема 7.1], для розв'язків $u_s(t)$ рівняння (21) отримаємо оцінку

$$|u_+(s+1)|_{\infty}^r \leq c \int_s^{s+1} \left(|F(u) - F(u_-)|_q^r + |u_+|_q^r \right) d\tau, \quad (22)$$

де числа q, r задовольняють співвідношення (7.2) з [3, с. 213]. Із (22), враховуючи оцінку $|u(t)|_{\infty}^{\sigma-1} \leq ct^{-1} \quad \forall t > 0$ та оцінку експоненціального спадання для $u_+(t)$ в $L^2(\Omega)$, виводимо

$$|u_+(s+1)|_{\infty} \leq c \exp(-cs) \quad \forall s \geq 1.$$

Із (17) маємо

$$u'_- + F(u_-) = g(t), \quad g(t) = -P(t)[F(u_+ + u_-) - F(u_-)]. \quad (23)$$

Використавши нерівність $|F(u_+ + u_-) - F(u_-)| \leq c|u|^{\sigma-1}|u_+|$, отримаємо оцінку $|g(t)| \leq c \exp(-ct) \quad \forall t \geq 1$.

Нехай $y \in C^1((0, +\infty))$ – додатний розв'язок рівняння (9) і функція $z(t)$ така, що $u_-(t) = y(t)z(t)$. Тоді з (23), (9) випливає, що $z(t)$ задовольняє рівняння

$$z' + [f(yz) - f(y)]z = h, \quad h \equiv \frac{g}{y}. \quad (24)$$

Лема 3. *Якщо $z(t)$ задовольняє рівняння (24), то $z(t) \rightarrow \delta$ при $t \rightarrow +\infty$, де $\delta \in \{-1, 0, 1\}$, причому δ не залежить від вибору y в (9).*

Д о в е д е н н я. Помноживши обидві частини рівняння (24) на $[f(z) - f(1)]z$ і проінтегрувавши на $[1, t]$, одержимо

$$G(z^2(t)) - f(1)z^2(t) + 2J_1(t) = G(z^2(1)) - f(1)z^2(1) + 2J_2(t), \quad (25)$$

де

$$G(x) = \int_0^x f(\sqrt{s}) ds, \quad J_1(t) = \int_1^t [f(yz) - f(y)][f(z) - f(1)] z^2 ds,$$

$$J_2(t) = \int_1^t h[f(z) - f(1)] z ds.$$

Оскільки $z(t)$, $J_2(t)$ обмежені, то з (25) випливає, що $0 \leq J_1(t) \leq c \quad \forall t \geq 1$. Отже, $J_1(t) \rightarrow c$ при $t \rightarrow +\infty$, так що з (25) маємо $G(z^2(t)) - f(1)z^2(t) \rightarrow c$ при $t \rightarrow +\infty$. Тоді $z(t) \rightarrow \gamma$ при $t \rightarrow +\infty$, де γ – якийсь корінь рівняння $G(\gamma^2) - f(1)\gamma^2 = c$. Припустимо, що $\gamma \notin \{-1, 0, 1\}$. Тоді, використавши умову (5), одержимо

$$\mathcal{K}(y, z) = [f(yz) - f(y)]/[f(z) - f(1)] \geq cy^{\sigma-1} \quad \forall t \geq t_0,$$

де t_0 є достатньо великим. Маємо

$$\begin{aligned} J_1(t) &= \int_1^t \mathcal{K}(y, z) [f(z) - f(1)]^2 z^2 ds \geq c(\gamma) \int_{t_0}^t y^{\sigma-1} ds \geq \\ &\geq c(\gamma, \sigma) \int_{t_0}^t f(y) ds = c(\gamma, \sigma) \ln \frac{y(t_0)}{y(t)}. \end{aligned}$$

Звідси отримаємо, що $J_1(t) \rightarrow +\infty$ при $t \rightarrow +\infty$. Отже, прийшли до суперечності, так що $\gamma \in \{-1, 0, 1\}$. Лему доведено. \diamond

Нехай $z(t) \rightarrow 0$ при $t \rightarrow +\infty$. Позначимо $q(t) = f(yz) - f(y)$. Із (24) отримаємо

$$z(t) \exp\left(\int_s^t q(\tau) d\tau\right) = z(s) + \int_s^t \exp\left(\int_s^\tau q(\lambda) d\lambda\right) h(\tau) d\tau. \quad (26)$$

Оскільки $q(t) \leq 0 \quad \forall t \geq s$, де s є достатньо великим, то, виконавши граничний перехід у (26) при $t \rightarrow +\infty$, матимемо $|z(s)| \leq \int_s^{+\infty} |h(\tau)| d\tau \leq c \exp(-cs)$.

Звідси випливає рівність (8) з $\delta = 0$.

Розглянемо випадок, коли $z(t) \rightarrow 1$ при $t \rightarrow +\infty$. Нехай $\tilde{y}(t)$ – розв'язок рівняння (9) такий, що $\tilde{y}(0) = +\infty$. Розглянемо множину $E = \{\tau \geq 0 : \exists T \quad \forall t \geq T \quad |u_-(t)| \leq \tilde{y}(t + \tau)\}$. Позначимо $\bar{\tau} = \sup E$. Покажемо, що множина E обмежена. Маємо $u = yz + u_+$. Звідси на підставі того, що u_+ експоненціально спадає, випливає $u(x, t) > c(t) > 0 \quad \forall t \geq t_0, \quad \forall x \in \Omega$. Тоді знайдеться таке $\tau \geq 0$, що $u(x, t_0) > \tilde{y}(t_0 + \tau)$, звідки з огляду на принцип максимуму отримаємо $u(x, t) \geq \tilde{y}(t + \tau) \quad \forall t \geq t_0, \quad \forall x \in \Omega$. Отже, $\bar{\tau} \leq \tau$. Надалі будемо розглядати функцію $z(t)$ тільки таку, що $u_-(t) = \tilde{y}(t + \bar{\tau})z(t)$. Уведемо позначення

$$p(t) = [F(u_-) - F(y)]/(u_- - y), \quad \varphi = u_- - y, \quad y(t) = \tilde{y}(t + \bar{\tau}).$$

Тоді з (23), (9) випливає, що φ задовольняє рівняння

$$\varphi'(t) + p(t)\varphi(t) = g(t).$$

Інтегруючи це рівняння, отримуємо

$$\varphi(t) \exp\left(\int_s^t p(\tau) d\tau\right) = \varphi(s) + \int_s^t \exp\left(\int_s^\tau p(\lambda) d\lambda\right) g(\tau) d\tau. \quad (27)$$

Розглянемо випадок, коли $\exists t_0 \forall t \geq t_0 \varphi(t) \geq 0$. Оскільки $\bar{t} - \varepsilon$ не є верхньою межею множини E , то одержимо $\varphi(t) = o(F(\tilde{y}(t + \bar{t})))$, $t \rightarrow +\infty$. Із формули Тейлора з залишковим членом у формі Лагранжа для функції F отримаємо $p(t) = F'(y) + \frac{1}{2} F''(\xi)\varphi$, $\xi \in (y, u_-)$. Тоді (вважаючи, що $t \geq s \geq t_0$, де t_0 є достатньо великим) маємо

$$\begin{aligned} \int_s^t p(\theta) d\theta &\leq \int_s^t F'(\tilde{y}(\theta + \bar{t})) d\theta + c \int_s^t \tilde{y}(\theta + \bar{t})^\lambda F(\tilde{y}(\theta + \bar{t})) d\theta \leq \\ &\leq \ln \frac{F(\tilde{y}(s + \bar{t}))}{F(\tilde{y}(t + \bar{t}))} + c. \end{aligned} \quad (28)$$

Спрямувавши $t \rightarrow +\infty$ у (27) за допомогою (28), отримаємо

$$\varphi(s) = - \int_s^{+\infty} \exp\left(\int_s^\tau p(\lambda) d\lambda\right) g(\tau) d\tau,$$

звідки, враховуючи (28), випливає оцінка $\varphi(s) \leq c \exp(-cs)$.

Розглянемо випадок, коли $\exists t_0 \forall t \geq t_0 \varphi(t) \leq 0$. Тоді маємо

$p(t) \leq F'(y) \forall t \geq t_0$, і тому $\int_s^t p(\zeta) d\zeta \leq \ln \frac{F(\tilde{y}(s + \bar{t}))}{F(\tilde{y}(t + \bar{t}))}$ для $t \geq s \geq t_0$. Оскільки

існує границя правої частини рівності (27) при $t \rightarrow +\infty$, то й ліва частина цієї рівності збігається до якогось k_s при $t \rightarrow +\infty$. Покажемо, що $k_s = 0$. Оскільки число $\bar{t} + \varepsilon$ не належить множині $E \forall \varepsilon > 0$, то отримаємо

$$\forall \varepsilon > 0, \quad \forall n \in \mathbb{N} \quad \exists t_n \geq n, \quad \varphi(t_n) > -\varepsilon F(\tilde{y}(t_n + \bar{t})).$$

Нехай $\varepsilon > 0$ задане. Тоді маємо

$$\left| \varphi(t_n) \exp\left(\int_s^{t_n} p d\zeta\right) \right| \leq \varepsilon F(\tilde{y}(s + \bar{t})),$$

звідки випливає $|k_s| \leq \varepsilon F(\tilde{y}(s + \bar{t})) \forall \varepsilon > 0$. Отже, $k_s = 0$. Спрямувавши $t \rightarrow +\infty$ у (27), отримаємо оцінку $|\varphi(s)| \leq c \exp(-cs) \quad \forall s \geq t_0$.

Розглянемо випадок, коли $\varphi(t_n) = 0 \quad \forall n \in \mathbb{N}$ і $t_n \rightarrow +\infty, n \rightarrow \infty$. Тоді, поклавши в (27) $t = t_n, t_n > s$ і скориставшись (28), одержимо, що $\varphi(s)$ експоненціально спадає і в цьому випадку. Теорему доведено. \diamond

1. Арефьев В. Н., Кондратьев В. А. Асимптотическое поведение решений второй краевой задачи для нелинейных параболических уравнений // Дифференц. уравнения. - 1993. - **29**, № 12. - С. 2104-2116.
2. Иванов А. В. Неравенство Гарнака для обобщенных решений квазилинейных параболических уравнений второго порядка // Тр. Мат. ин-та им. В. А. Стеклова. - 1967. - **102**. - С. 51-84.
3. Ладыженская О. А., Солонников В. А., Уральцева Н. Н. Линейные и квазилинейные уравнения параболического типа. - М.: Наука, 1967. - 736 с.

**АСИМПТОТИЧЕСКОЕ ПОВЕДЕНИЕ РЕШЕНИЙ ВТОРОЙ НАЧАЛЬНО-КРАЕВОЙ ЗАДАЧИ
ДЛЯ ОДНОГО ПОЛУЛИНЕЙНОГО ПАРАБОЛИЧЕСКОГО УРАВНЕНИЯ**

Для решений полулинейного параболического уравнения с коэффициентами, зависящими от временной переменной t , получена асимптотическая формула с точностью до экспоненциально убывающей функции при $t \rightarrow +\infty$.

**ASYMPTOTIC BEHAVIOR OF SOLUTIONS TO SECOND INITIALLY
BOUNDARY-VALUE PROBLEM FOR SEMILINEAR PARABOLIC EQUATION**

For solutions of semi-linear parabolic equation with the coefficients, dependent on the time variable t , we obtain an asymptotic formula with accuracy up to the exponentially decreasing function with $t \rightarrow +\infty$.

Ін-т прикл. проблем механіки і математики
ім. Я. С. Підстригача НАН України, Львів

Одержано
22.08.02